

Kütüphanelerin Mekânsal Organizasyonunda Kütüphanecinin Rolü*

The Role of Librarian in Spatial Organization of Libraries

Zeynep Onat Öz**

Öz

Binaların fiziksel bir çevre olarak, dahası bir yaşam çevresi olarak düzenlenmek suretiyle elde edilmeleri anlamına gelen mekânsal organizasyon, amacı ne olursa olsun öncelikle insana ve onun ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Bu durum tüm binalar için geçerli olduğu gibi, kütüphane binaları için de geçerli ve oldukça da önemlidir. Özellikle de, bilgi çağı kavramının dilimizden düşmediği şu dönemlerde dahi kütüphanelere talebin son derece düşük olduğu ülkemizde, gerek dış, gerek iç mekânlarıyla insanları çeken, kullanıcılarına ve personeline yakışır, mutluluğu ve verimliliği artırmaya yönelik ortamlar sunan kütüphane binalarının oluşturulması, en az kütüphaneyi oluşturan diğer faktörler kadar önemli ve kaçınılmazdır. En basit anlamda görevleri, bilgiyi topluma, fertlerin kendi üstlenecekleri rollere ulaştırmada ve bu rolleri geliştirmede kullanmalarını sağlamak amacıyla, düzenlemek ve sunmak olan kütüphanecilerin de, kendi yaşam çevreleri olan mekânların organizasyonu konusunda gerekli bilgilerle donanarak, bu organizasyon içinde yadsınamaz olan rollerini bir an önce üstlenmeleri gerekmektedir.

Abstract

Whatever its aim is, spatial organization, which can be denoted as the obtainment of buildings through organization in terms of both physical and habitable environment, should primarily respond to man and his needs. This is valid for library buildings as well. Especially in a period where the demand for libraries is at very low levels in our country, despite the popularity of the concept of information age, it is important to create library buildings to attract people both with their interior and exterior spaces, that suit to their users and staff, and that offer mediums directed to increase happi-

* Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Şubesi tarafından düzenlenen (8 Mayıs 1992) mesleki konferanslar dizisinde sunulan bildiri metnidir.

** Zeynep Onat Öz Mimarlar Odası Kütüphanecisidir.

ness and productivity, is important and inevitable as much as other factors. In this sense, librarians, whose job is basically to organize and present information to society and to individuals to be used in both performing and developing their particular roles in the society, should be equipped with the necessary information for spatial organization of their own habitat and should assume their undeniable role within this process as soon as possible.

Giriş

Mekânsal organizasyondan, özellikle de kütüphanelerin mekânsal organizasyonundan kastedilen, kütüphane binalarının fiziksel bir çevre olarak, daha doğrusu bir yaşam çevresi olarak düzenlenmek suretiyle elde edilmeleridir. "Mekânsal organizasyonları iş çevresi, yaşam çevresi ve benzeri ayrımlar içinde ele almak son derece risklidir. İçinde insan eylemlerinin yer aldığı her çevre bir yaşam çevresidir" (Onat, 1990:2). Bu doğrultuda tanımımız, içinde yaşanan her mekân için geçerli olduğu kadar, tüm yaşam boyunca toplumu bilgilendirmeyi, bu yolla toplumsal ve kültürel kalkınmadaki gerçek yerini almayı hedefleyen tüm kütüphane türleri için de geçerli olacaktır.

Bir binanın elde edilmesi, belirli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu süreç içinde binanın mekânsal olarak nasıl bir organizasyona sahip olacağına karar verilir ve bina bu organizasyona uygun olarak gerçekleştirilir. Mekânı belli bir kullanım için organize etmek, insan için yeni bir yaşam çevresi yaratmak demektir. Bu eylem bir bakıma insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal yaşamına da olumlu ya da olumsuz müdahale anlamını taşır (Onat, 1990:2). Bu doğrultuda, temel amacı ne olursa olsun her mekânsal organizasyon, öncelikle insana ve onun ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Dolayısıyla da gerilimi azaltarak mutluluğu desteklemeye yöneliktir (Onat, 1990:1). Büyük çoğunluğumuzun her an çevremizde gözlemleyebildiği gibi, kişiler ancak içinde bulunmaktan mutluluk duydukları mekânlarda gerçekten verimli olmakta ve yine sadece sevdikleri mekânlara gelmek için istek duymaktadırlar. Bunu günlük hayatımızdan örneklersek, yemek yeme ihtiyacını karşılamak amacıyla lokantaya giden bir kişi, seçeceği yerin dış görünüşünün çekiciliği ile içeriye girecek, daha sonra iç mekânın temiz, düzenli ve sevimli olmasını bekleyecektir. Bu beklentiler gerçekleşmediği takdirde, asıl amacı olan yemek yeme eylemi için tekrar aynı yeri seçmeyecek, içinde bulunmaktan mutluluk duyduğu mekânlar arayacaktır. Bunun sebebi de yalnızca çevre koşullarıyla sağlanamayan mutluluğun, bir tek olumsuz çevre koşuluyla kolayca engellenebilmesidir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta, mutluluk kavramı ile zevk kavramını karıştırmamaktır. Çünkü mutluluk üretkenliği beraberinde getirirken, zevk fazlaya kaçtığı zaman tüketiciliğe sebep olmaktadır (Onat, 1990:1).

Mekânsal organizasyonlar insan ve toplum yaşamını temel alan genel amaçlar doğrultusunda, barınma, eğitim, kültür, sağlık, üretim, ulaşım ve benzeri alanlarda öngörülen amaçlara ulaşmak için yapılır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, mekânsal organizasyon ihtiyacının ortaya çıkabilmesi için öncelikle birey, aile veya toplumun sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik ve benzeri alanlardaki örgütlenmesiyle ilgili bir ihtiyacın ortaya çıkması gerektiğidir (Onat, 1990:8-9).

Asıl konumuz olan kütüphanelerin de ortaya çıkış nedeni, okur yazarlığın artışıyla birlikte insanoğlunun eğitimini, kültürünü devam ettirmek ve geliştirmek için çok amaçlı sosyal ve kültürel kurumlara ihtiyaç duymasıdır. Dolayısıyla, ortaya çıkan kütüphane kurumunda da bir mekânsal organizasyon ihtiyacından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, bir kütüphanenin varolabilmesi için öncelikle, kütüphaneyi oluşturacak, koleksiyonu barındıracak, personelin verimliliğini, kullanıcıların kütüphaneye gelme isteklerini arttıracak mekânların ve bu mekânları kullanılabilir kılacak iç donanım elemanlarının varlığı gerekmektedir. Doğumdan ölüme kadar süren eğitimi, gerek öğrenim sürecinde, gerekse öğrenim sonrası yaşam sürecinde destekleyen en önemli unsurun kütüphaneler olduğunu ve buna paralel olarak o ülkenin eğitim düzeyinin, okur yazarlık oranlarının, ülke kalkınmasının, kütüphanelerinin kullanımı ve başarısıyla doğru orantılı olduğunu düşünürsek kütüphanelerin, gelişme çabası içinde olan ülkemiz için önemini tekrar etmek sanırım gereksiz olacaktır. Buna rağmen ülkemizde, kütüphanelere verilmesi gereken önemin hâlâ yeterince -bazı kesimlerce hiç- anlaşılamamış olması, bunun sonucu olarak da kütüphane kullanımına ilginin çok düşük düzeyde olması, kütüphane mekânlarını çağdaş anlamda yaşanabilir hale getirmeyi, yani başarılı bir mekânsal organizasyonu daha da gerekli bir duruma getirmektedir.

Hızla gelişen teknoloji, kullanıcı tipini, ihtiyaç duyulan bilginin ve kaynakların şeklini, bilgi talebinin hızını ve bilgiye ulaşmada kullanılan araçları değiştirmiş, dolayısıyla da ülkemizde henüz sorunlarını çözmeyi başaramadığımız geleneksel kütüphane kurumu ve anlayışı da tamamen değişmiştir. Buna paralel olarak değişen yaşam biçimi doğrultusunda mekân kullanımını ve mekân organizasyonu anlayışı da değişmiştir. (Ayrıca bkz. Havard-Williams and Jengo, 1987.) Geçmişte kapılarında bekçi bulunan oteller bugün çeşitli rekreasyon merkezleri, seminer ve konferans salonlarıyla herkesi içeri çekmeye çalışan birer sosyal, kültürel merkez haline gelmişlerdir. Bu durum gelişmiş ülkelerin kütüphane kurumlarında da benzer biçimde değişiklik göstermiştir. Bu doğrultuda kütüphaneler de giderek çok çeşitli kültürel faaliyetlerle donatılmış birer kültür merkezi, sosyal merkez haline gelmişlerdir. Gerçekte de bir kültür kurumu olan kütüphanelerin kültürel faaliyet alanlarını genişletmelerinin iki temel nedeni vardır: Bunlardan birinci-

si, bilgi ve iletişimin kültürün odak noktası olmasıdır. İkinci neden ise, bu odak noktasında yer alan kütüphanelerin çekim gücünü artırarak bilgi iletişimini yaygınlaştırmaktır. Bu nedenlerle de kütüphaneler, toplumsal kültürün ve çağdaşlaşmanın fiziksel-nesnel birer sembolüdürler. Böyle bir çevrede hangi eylemlerin yapılacağı, hangi mekân birimlerinin bulunacağı, bunların hangi ilişkiler içinde gruplanacağı, kullanma amaçlarına ve kapasitelerine göre hangi büyüklük ve koşullara sahip olacağı yeterince belirlenememiş ve sağlanamamış ise, o çevrede amaçların gerçekleşmesi de söz konusu olamayacaktır.

Kütüphane kurumu için koleksiyon ve faaliyetler kadar önemli olan fiziksel yapıyı, yani çevresel nitelikleri kontrol altına alan mekânsal organizasyon, uzman bir ekip tarafından titizlikle hazırlanmış bir program ile denetim altına alınmalıdır. Program hazırlanırken en önemli görevlerden biri de kütüphaneciye düşecektir. Elde edilecek kütüphane binası ile ilişkilerini, kütüphanenin türü doğrultusunda amaçlarını, kullanıcıların ve personelin istek ve ihtiyaçlarını, kendisinin geleceğe yönelik tahminleri ile birlikte program ekibine aktarması gerekmektedir. Bunun için de kütüphaneci bina ile ilişkilerini saptamak durumundadır.

Kütüphaneci - Kütüphane Binası İlişkisi

Kütüphanecinin kütüphane binası ile ilişkilerine göz gezdirdiğimizde, aslında konumunun düşünülenden daha farklı ve daha sorumluluk yükleyici olduğunu görmekteyiz. Bu konumu, bazı sloganlar yardımıyla açıklamak sanırım daha etkileyici olacaktır:

“Kütüphaneci Kullanıcıdır”

Yapıyı gerçekleştiren kim olursa olsun, zaman içinde yapının her mekânını kullanacak ve gerektiğinde işlevlerini değiştirebilecek olan kişi kütüphanecidir. Bu, evsahibinin evi ile olan ilişkisinden farksızdır. Dolayısıyla mekânsal organizasyonun her aşamasında kütüphaneci, asıl kullanıcının kendi olduğunu benimsemeli ve gerçek ihtiyaçların belirlenmesinde baş rolü almalıdır.

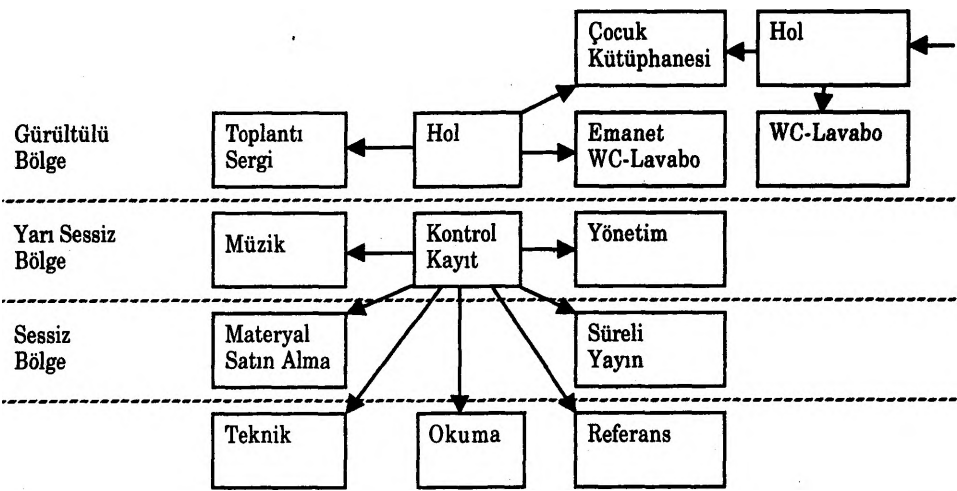
“Kütüphaneci Bir Anlamda Yönetici, Bir Anlamda İşletmecidir”

Kütüphaneler genel anlamda topluma hizmet etmek amacıyla kurulurlar. Bu hizmetlerin üretilmesi, topluma en iyi şekilde sunulması ve sunulan hizmetlerin belirli bir düzen içinde olması için bazı kişi ya da kişilerin önder olmaları gerekmektedir. Söz konusu kişi ya da kişileri, işletme içindeki du-

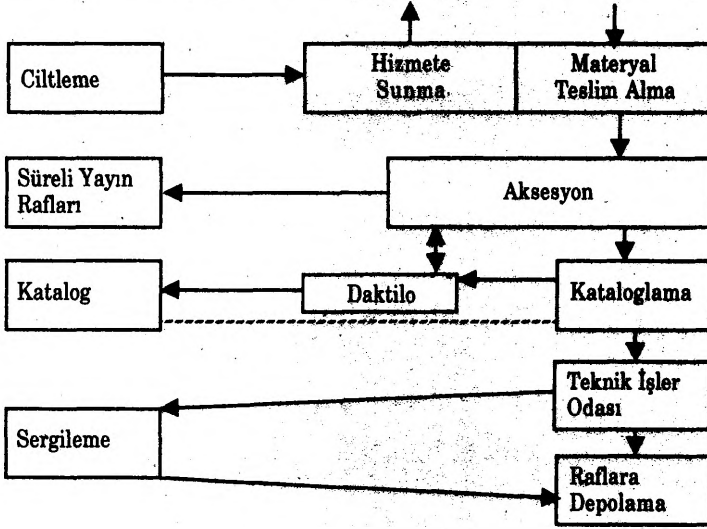
rumlarına göre işletmeci ve yönetici olmak üzere iki grupta toplamaktayız. Buna göre kütüphaneci, kütüphanede yönetici rolünü üstlenmektedir. Mal sahibi ya da işletmeci ise genellikle bir kamu kurumudur. İşletmecinin maddi kâr amacı güden belirli bir birey olmaması, kütüphaneciye yöneticiden daha farklı bir sorumluluk yüklemektedir. Bu durumu özel bir şirketle karşılaştırsak, şirketin müdürü yönetici, sahibi ise işletmecidir. Elde edilecek kâr veya zarar yöneticinin başarısına bağlıdır. Başarısız olma durumunda yöneticinin işinden olma olasılığı, yöneticiyi başarılı olması konusunda güdüleyecektir. Kütüphanecinin kütüphane yönetiminde başarısız olması durumunda ise, işini kaybetme riski hemen hemen hiç yoktur. Çünkü, yatırımı yapan kamu kurumu bu yatırımdan maddi bir kâr beklememektedir. Toplum kalkınmasında kütüphanelerin önemi de, az gelişmiş ülkelerde yeterince anlaşılmadığından bu zararın güdüleyici bir etkisi olmayacaktır. İşte bu noktada önemli olan kütüphanecinin topluma karşı yüklenmiş olduğu psikolojik sorumluluktur. Bu sorumluluk da kütüphaneciye binanın elde edilme sürecinde bir şirket sahibi kadar sorumluluk ve söz hakkı vermektedir.

“Kütüphaneci Organizatördür, Bir Anlamda Ev Sahibidir”

Kütüphanecilikte kütüphanenin kullanıcısı olarak tanımladığımız okuyucular, bina açısından aslında belirli sürelerle gelip giden misafirlerdir. Bu misafirleri en iyi şekilde ağırlıyarak tekrar gelmelerini sağlayacak kişi, yani ev sahibi ise kütüphanecidir. Kütüphanenin amaçlarına ulaşabilmesi için mekânlarının, bu mekânlar içinde yer alarak onları kullanılabilir kılabilecek iç

Şekil 1. Bir Halk Kütüphanesinde Kullanıcı Dolaşımı

Şekil 2. Bir Kütüphanede Materyal Dolaşımı

NE YAPILACAK	NE İLE YAPILACAK (NASIL)	NEREDE YAPILACAK
Okuyucu Denetleme	Gözle/TV ile /Elektronik Araçlarla	Kontrol Bankosunda
Aksesyon Bölümü	Paket Açarak/Materyal Teslim İşlemlerini, Demirbaş Kayıtlarını Yapararak	Aksesyon Bölümü
Kataloglama	Elle/Makinayla/ Bilgisayarla	Kataloglama Bürosu
Yönetim-Muhasebe	Gerekli Büro Malzemeleriyle	Yönetici Bürosu/Muhasebe Bürosu
Basım	Basım İçin Kullanılacak Araçlarla	Matbaa
Onarım-Ciltleme	Onarım-Ciltleme İçin Kullanılacak Araçlarla	Ciltleme Atölyesi
Dinleme Besleme	Seçilecek Sisteme Göre Seçilecek Araçlarla	Personel Dinlenme/Yemek Bölümü
Temizleme-Sağlık	WC, Lavabo, İlk Yardım Gereçleriyle	Personel WC-Lavabo
Palto-Çanta Bırakma	Ortak Bir Vestiyerle/Ayrı Askılıklar	Vestiyer/personel Büroları
Temizleme	El İle/Elektrik Süpürgesiyle	Tüm Mekanlarda
Depolama	El İle/kitap Arabası İle/Mekanik Araçlarla	

Tablo I: Personel İçin Etkinlikler ve Mekân İhtiyacı

NE YAPILACAK	NE İLE YAPILACAK (NASIL)	NEREDE YAPILACAK
Giriş-Danışma-Bilgi Alma	Görüşerek/Yazılarla/Sembollerle	Ana Giriş Holünde / Çocuk Giriş Holünde
Palto-Çanta Bırakma	Asarak/Vestiyere/Emanete Bırakarak	Giriş Hollerinde Vestiyerde / Emanet Bankosunda / Okuma Salonunda, Askılık
Kaynak Tarama	Katalog Kartüleriyle/ Bilgisayarla/Mikroformla	Giriş Hollerinde / Katalog Tarama Bölümünde / Okuma Salonlarında
Ödünç Alma	doğrudan Başvurarak	Ödünç Verme Bankosunda / Ödünç Verme Bölümünde
Okuma	Açık Raflardan Seçerek/salon Görevlisinden İsteyerek	Genel Okuma Salonu / Çocuk Okuma Salonu / Özurüller
Bireysel Çalışma	Özel Masada/Özel bölümde Bireysel	Okuma Salonu İçinde / Özel Çalışma Salonu İçinde
Grup Çalışma	Toplantı Masasında birarada	Grup Çalışma Odası / Odaları
Sürelî Yayın İzleme	Açık veya Sergi Tipi Raflardan Seçerek	Sürelî Yayın İzleme Salonu / Genel Okuma Salonu
Müracaat Eseri Tarama	Doğrudan Eserden/bilgisayardan	Genel Okuma Salonu / çocuk Okuma Salonu / Müracaat Eserleri Salonu
Nadir Eser Okuma	Doğrudan Eserden/Mikrofilmle	Nadir Eserler İçin Özel Bölümde
Harita Okuma	Harita Masalarında / Harita Panolarında	Genel Okuma Salonu / Özel Harita Okuma Bölümü
Müzik Dinleme	Radyo İle / Kasetle / Plakla / Kompakt Diskle	Genel Okuma Salonu (kulaklık ile)/Özel Müzik Dinleme Bölümü
Film, TV, Video, Projeksiyon Seyretme	Film Makinasıyla / Projeksiyonla / TV İle / Video ile	Toplantı Salonu / TV Odası / Projeksiyon Odası / Çocuk bölümü
Slayt Bakma	Slayt Projektörü / Işıklı Masa	Okuma Salonu / Özel Oda
Reprodüksiyon Bakma	Hareketli Panolarda / Özel Çekmecelerde	Okuma Salonu / Özel Oda
Kültürel Etkinliklere Katılma	Seyrederek / dinleyerek / Katılarak	Toplantı Salonu / Özel Etkinlikler Bölümü
Dinlenme-Beslenme	Normal Servis / Self Servis	Dinlenme Salonu / Kantine
Temizleme-Sağlık	WC-Lavabo/İlk Yardım Gereçleriyle	WC-Lavabo / İlk Yardım Odası / İlk Yardım Dolabı
Materyal Çoğaltma	Fotokopiyle / Kasetle	Müzik Odası / TV Odası / Özel Bölüm
Materyal Satma	Kitap / Sürelî Yayın / Kaset-Plak/Reprodüksiyon	Satış Bankosu / Ayrı Satış Yeri*

* Kayıttan düşürülen materyallerin kullanıcılara satılması.

Tablo II: Kullanıcı İçin Etkinlikler ve Mekân İhtiyacı Tablosu

donanım elemanlarının en elverişli şekilde organize edilmiş olması gerekmektedir. Bunun için de bir ev sahibi konumunda bulunan kütüphanecinin, misafirlerinin ihtiyaçları ve davranışsal eğilimleri doğrultusunda yapacağı ciddi araştırma ve gözlemler ile binayı programlayacak ve tasarlayacak ekibe yol göstermesi gerekmektedir. Öte yandan, her mekânsal organizasyon binaya yerleşecek kuruluşun işleyiş organizasyonuna göre yapılmak zorundadır. Kütüphanelerin mekânsal organizasyonu da kütüphanenin işleyiş ve kullanılmasına ilişkin bir iş organizasyonuna bağlıdır. İş organizasyonu ile ilgili kararlar ise, işletici konumundaki uzman kütüphanecilerin sorumluluk alanındadır. Söz konusu organizasyon kütüphanenin türüne, amaçlarına, yerine, kullanıcının özelliklerine ve kültür yapısına göre değişebilir niteliktedir. Bu nedenle kütüphaneci, belirli koşullar altında en uygun organizasyon modelini ortaya koymak ve mekânsal organizasyonun da bu modele en uygun biçimde yapılmasını sağlamak durumundadır. Yapılacak organizasyon modeline uygulanabilecek bazı örnekler, Şekil 1 ve Şekil 2 ile (Thompson, 1989: 44-45), Tablo 1 ve 2'de (Onat, 1989: 62-64) gösterilmiştir.

Görülüyor ki kütüphaneci kullanacağı, yöneteceği, işleteceği mekânlarla ilgili kararlara bir mal sahibi ve bir organizatör gibi katılmalı ve ağırlıklı biçimde söz sahibi olmalıdır. Bunun içinse kütüphaneci olarak bizlerin, öncelikle kütüphane binalarının elde edilme sürecindeki rolümüzün önemini kavramamız gerekmektedir.

Kütüphane Binalarının Elde Edilme Süreci ve Kütüphanecinin Rolü

Kütüphanecinin kütüphane binası ile ilişkilerini belirledikten sonra bu bölümde, kütüphane binalarının elde edilme sürecine ve bu süreçte kütüphanecinin nasıl söz sahibi olabileceğine değinmek sanırım yararlı olacaktır.

Bilindiği gibi her bina somut bir nesne olarak ortaya çıkana kadar, düşünsel ve fiziksel pek çok uğraşı gerektiren belirli aşamalardan geçmektedir. Bu aşamalar şöyle sıralanabilir:

- Planlama
- Programlama
- Tasarlama
- Gerçekleştirme
- Donatım
- Kullanım (Onat, 1989:32-33).

Planlama, en sade tanımlama ile "gelecek için karar verme sürecidir" (İnceoğlu, 1980:3). Bir kütüphane binası ile ilgili planlama aşamasında, kütüphanenin nerede ve hangi amaçlarla kurulacağı, türü, hizmet edeceği nüfusun ne olacağı, bu yatırım için finansman olanaklarının ne olduğu, zaman

içinde büyüyebilme ihtiyacı olup olmadığı, genel ve yerel koşullar çerçevesinde ne tür materyali içereceği, programlamada hangi temel değerlerin kullanılacağı ve benzeri kararların verilmesi söz konusudur.

Programlama aşaması planlamanın bir uzantısı niteliğindedir. Bu aşamada, planlamada alınmış temel kararlar doğrultusunda ayrıntılı bir ihtiyaç programı hazırlanır. İhtiyaç programı, bu konuda yapılmış araştırmalara dayalı olarak kütüphanede yer alacak eylemleri, mekânları, bunların ilişkilerini, araç-gereç ve mobilyaları, işlevsel, teknik ve estetik niteliklerle ilgili beklentileri ortaya koyar. Bir anlamda tasarlanacak binanın yazılı bir modelini belirler. Bu modelin oluşturulması, büyük ölçüde kütüphanenin işletilmesine ve kullanımına bağlı bilgilere dayalı olup, kütüphanecinin uzmanlık alanı içindeki konuları kapsar. Kullanıcıların kütüphane içindeki davranış biçimleri, işletme kolaylıkları, hizmetin verimli olarak yapılması gibi ana konulardan, araçlarla ve mobilyalarla ilgili standartlara kadar tüm ayrıntılarda kütüphaneci temel bir bilgi kaynağı durumundadır.

Tasarlama bina projesinin yapıldığı aşamadır. Bu aşamayı mimar ile statik, tesisat ve elektrik mühendislerinden oluşan bir ekip yürütür. Bu ekibe iç mimar ve peyzaj mimarı da katılmalıdır. Tasarlama aşamasında bir yandan bina, mekânlar ve ayrıntılar biçimlendirilirken, bir yandan da projenin programa ve beklentilere uygun olup olmadığı değerlendirilmektedir. Yazılı modelden çizili modele geçişte teknik ve fonksiyonel uygunlukların yanında estetik nitelikler de gündeme gelmektedir. Uzman kütüphaneci bu aşamada, projenin uygunluğunun denetlenmesinde rol almak ve gerekli önerileri yaparak taslaklardan kesin projeye doğru gelişmenin amaçlara uygun olarak yürümesini denetlemek durumundadır.

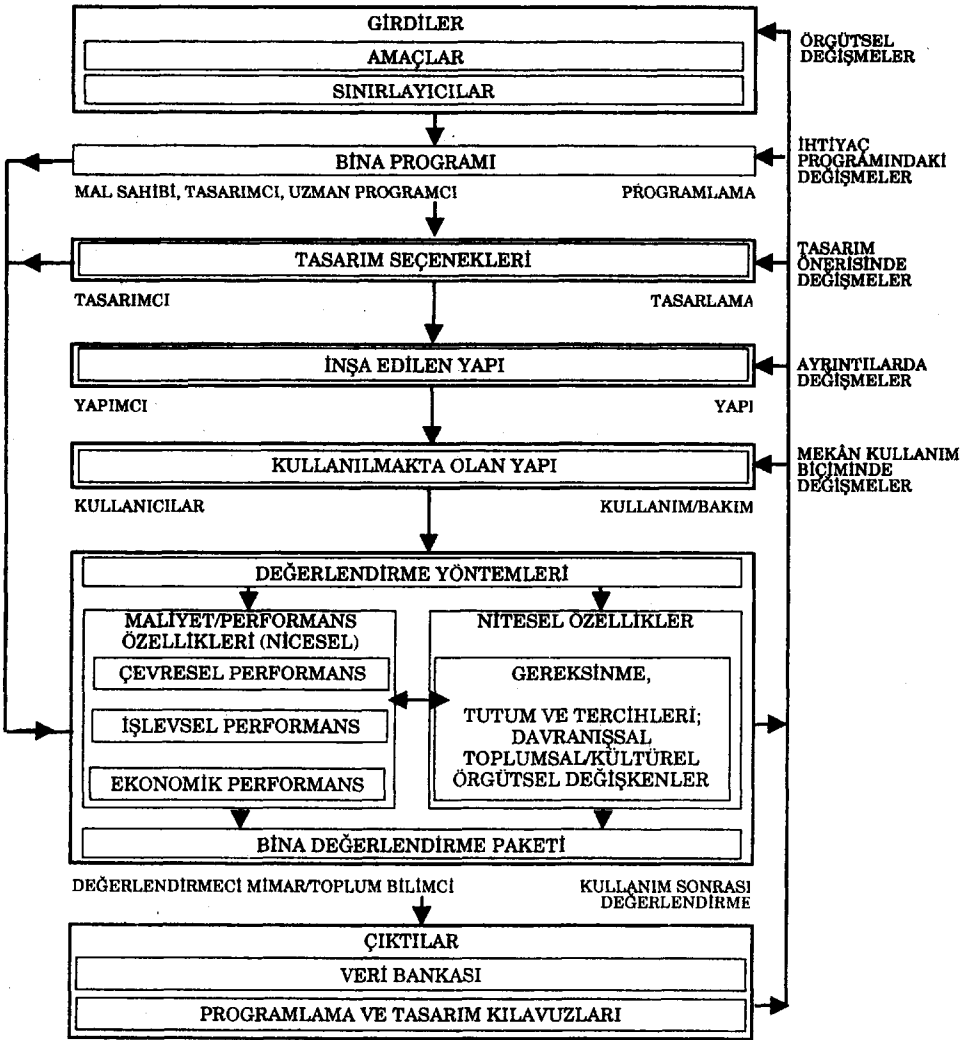
Gerçekleştirme aşaması binanın ihale edilerek inşa edildiği aşamadır. İnşaat işleri projeye göre yapılmakta ise de inşaat esnasında çeşitli problemler ve değişiklikler gündeme gelebilir. Program ve proje değişikliklerini gerektirebilecek durumlarda uzman kütüphanecinin yeniden devreye girmesi gereklidir.

Donatım aşamasında kütüphaneyi kullanılır hale getirerek iç mekânlara anlam kazandıracak olan araçlar, mobilyalar ve dekoratif elemanlar yerleştirilir. Bu yerleştirme mimari ve dekorasyon projelerine göre yapılmakla birlikte, çoğu kez yerinde verilecek kararlarla daha uygun hale getirilir. Gerek dekorasyon projelerinin hazırlanmasında, gerekse yerinde verilecek kararlarda kütüphanecinin rolü çok önemlidir.

Kütüphanede yapılması amaçlanan aktiviteler sırasında gerek kullanıcı, gerekse personel bir takım araç-gereç ve makineleri kullanır, kısaca donanım elemanlarından yararlanır. Söz konusu donanım elemanlarının antropometrik değerlerle bağdaşmayacak kadar dar ve geniş, gereğinden yüksek veya alçak ya da uzak veya yakın olması insan üzerinde çalışma hızını azaltıcı, rahatsız edici etkiler yapar. Bu sebeplerden ötürü kütüphanecinin

ergonomi ve standartlar konusunda bilinçli ve zorlayıcı olması gerekmektedir. Kütüphanelerde ergonomi konusu başlı başına inceleme gerektiren bir başka araştırma konusudur (Öz, 1992:159-171).

Kullanım aşaması kütüphanenin mekânsal organizasyonu ile ilgili olarak tüm yapıların yaşama geçtiği, doğru ve yanlış olduğunun yaşam platformunda irdelenebildiği en önemli aşamadır. Bir kimyager için kimya laboratuvarı ne anlam taşıyorsa, bir kütüphaneci için de kütüphane aynı anlamı taşımalıdır. Bir başka deyişle, bu aşama mimarın olduğu kadar, kütüphanecinin de yaşayarak tecrübe edinmesi gereken aşamadır. Kullanım sürecinde

Şekil 3: Çevre Değerlendirme Modeli

kütüphaneci belli aralıklarla yenilenen bazı inceleme ve araştırmalar yapmalı, kullanıcının ve personelin davranışlarını titizlikle değerlendirmelidir. Bu sonuçlara göre, yapılan hataları saptayarak mimara aktarmalıdır. Böylece bir dahaki sefer kütüphaneci de, mimar da geleceği daha iyi görerek, daha iyi sonuçlara ulaşabileceklerdir. Mekânsal organizasyonun tüm aşamalarına, kullanıcı katılımına ve kullanım sonrası değerlendirmelere örnek olabilecek bir model önerisini Şekil 3'ten izlemek mümkündür (Çakın, 1990:150).

Kütüphanecinin kullanıcı, işletmeci, düzenleyici ve bir ev sahibi olarak tüm bu etkinliklerde gerçekten söz sahibi olabilmesi için elinde iki önemli güç vardır. Bunlar:

- Bina ile ilgili teorik bilgiler,
- Yaşadığı çevre ile ilgili pratik bulgulardır.

Kütüphaneci binanın elde edilme aşamalarında etkin bir şekilde rol almak istiyorsa -ki bu isteğe bağlı değil, kaçınılmaz bir durum olmalıdır- elindeki bu önemli kaynakları en iyi ve en etkili şekilde kullanmayı bilmelidir. Burada kütüphaneciyi, baş rolü almaya çalışan bir tiyatrocuya benzetebiliriz. Bunun için ya doğuştan çok yetenekli olması ya da rolü başkalarına kaptırmamak için çok çalışması gerekmektedir. Kütüphaneci de bu önemli rolü kaptırmamak için çok çalışmalı, araştırmalarını bilimsel metodlar ışığında yapmalıdır. Bu noktada hepimizin aklına şu soru gelebilir: Herhangi bir kütüphane binası ile ilgili teorik bilgileri mimar da istediği bir yabancı kaynaktan rahatlıkla sağlayabilir, peki kütüphaneci bu rolü alabilmek için farklı ne yapmalı? İşte bu aşamada kütüphaneci, kullanıcı, işletmeci, düzenleyici ve evsahibi olma özelliklerini kullanarak yaşadığı çevre ile ilgili elde ettiği pratik bulgularla donatılmış bir uzman haline gelmeli ki, kütüphanelerin mekânsal organizasyonunda rol almak için çabalamaktan kurtularak, rol alması kaçınılmaz olan bir uzman konumuna gelebilsin.

Hepimizin bildiği gibi bilgiyi düzenleyip talep edildiği biçimde bireylere ve topluma, bu bilgileri kendi üstlenecekleri rollere ulaşmada kullanmalarını sağlamak amacıyla sunmak kütüphanecilerin görevidir. Durum böyleyken aynı şeyi kendi mesleklerinin başarıya ulaşması için yapmamaları gerçek bir çelişki yaratacaktır. Kütüphanecinin mekânsal organizasyon aşamalarına dahil edilmemesinin sonuçta ne tür olumsuzluklara sebep olabildiğini örneklemek sanırım gerekli olacaktır:

Bilindiği gibi, bir milli kütüphane ait olduğu ülkenin bilgi birikim, bilgi akım ve bibliyografik tanıtım merkezidir. Başarısı o ülkenin kalkınması ve gelişimiyle doğru orantılı olan merkezin her açıdan o ülkenin kütüphanelerine örnek olması gerekmektedir. Oysa ülkemizde Milli Kütüphanemiz bile şu anda sahip olduğu binaya kavuşana kadar devamlı yer sıkıntısı çekmiştir. Daha sonra ise, binanın beş yıllık kalkınma planına alınması ve halk kü-

tüphanelerine uygulanan tip proje dışında, mekânsal organizasyonun aşamalarına uygun olarak yapılabilmesi için büyük mücadeleler verilmiş, buna rağmen sonunda mimarların istekleri uygulanarak estetik yönü ağırlıklı bir yapı elde edilmiştir. Sonuçta maliyeti son derece yüksek olan bu yapı, işlevselliği açısından istenen düzeyde olmamıştır. Kullanım aşamasında kütüphaneciler yeni onarımlar ve ek binalarla mekânları değiştirerek fonksiyonları bakımından kütüphaneyi mümkün olduğunca iyileştirmeye çalışmışlardır. Bu örnekle de açıkça görülebildiği gibi, kütüphanecilere danışmadan, başka ülkelerden alınan örnek ve standartlarla yapılan binalar ülkemiz koşullarında farklı sonuçlar verecektir. Buna karşın ülkemizde bu konudaki standartlaşma çalışmaları yeterli olmaktan çok uzaktır. Oysa insana ve onun ihtiyaçlarına ilk planda yer veren gelişmiş ülkeler bu konularda uzun ve detaylı araştırmalar yapmışlar ve kendi ülke koşullarına uyan standartları saptayarak kullanılmasını zorunlu hale getirmişlerdir. Ülkemizde ise hâlâ yabancı standartlar kullanılmakta, bu da pek çok olumsuz sonucu beraberinde getirmektedir. Örneğin çocukların kütüphanede özgür olmalarını ve kendi kendilerine aradıklarına ulaşmalarını amaçlayan açık raf sistemi, raf boyutlarının Türk çocuklarının boy standartlarına uygun olmaması nedeni ile amacına ulaşamamaktadır. Raflardaki materyale ulaşamayan çocuklar, sürekli kütüphaneciyi çağırmak durumunda kalmakta, bu da açık raf sisteminin amacını tümüyle engellemektedir.

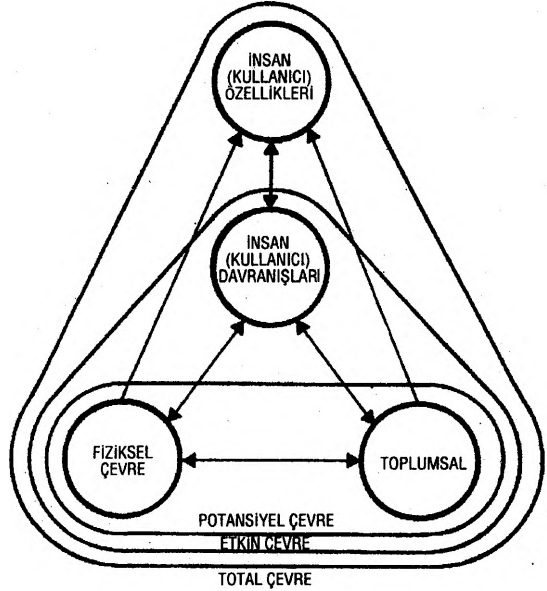
Görülüyor ki, örneklemeye çalıştığımız tüm bu olumsuzlukları düzeltmek yine kütüphanecilere düşmektedir. Bunun için de kütüphaneci, daha önce sözü edilen bilimsel metodlar yardımıyla araştırıp düzenlediği teorik bilgilerin yanı sıra, gerçek yaşamdan sağlayacağı pratik bulgulara da çok önem vermelidir. Çünkü bu bulgular, mimarın ya da kütüphaneciden başka birisinin herhangi bir kaynaktan elde edemeyeceği, yapıldığı toplumun özelliklerini taşıyan, belli aralıklarla yenilenen önemli bilgiler olacak ve ancak bu yolla kütüphaneci, mekânsal organizasyonda rol alması kaçınılmaz bir uzman konumuna gelebilecektir. Söz konusu bilgilere ulaşabilmek için öncelikle insan ve çevre ilişkilerini saptamak gerekmektedir.

Fiziksel ve toplumsal çevremiz, davranışlarımızla, eğilimlerimizle ve sürekli değişen yönleri ile sadece konuyla ilgili kişiler için değil, çevresine duyarlı her aydın kişi için dikkatle incelenmesi, araştırılması gereken bir bilgi hazinesi niteliği taşımaktadır (Çakın, 1990:1). Her konuda insanı temel unsur olarak alan gelişmiş ülkelerde bu konu çok detaylı ve değişik yönleriyle araştırılıp incelenmektedir. Bu araştırmaların bir kısmı çevrenin ve çevresel psikolojinin davranışlarımızı etkileyen en önemli unsur olduğunu, diğer bir kısmı ise davranışlarımızın tek belirleyicisi olmadığını fakat etkilediğini savunmaktadır. Kütüphaneler de insan unsurunun, dolayısıyla çevresel faktörlerin esas alınması gereken önemli kurumlardandır. İnsan unsurunda kişisel özellikler ayrıntılı olarak incelendiğinde:

- Yaş, cinsiyet, medeni durum, fiziksel yetenek, deneyim, kişilik gelişme düzeyi gibi demografik faktörleri,
- Dil, ırk, milliyet, toplumsal sınıf gibi toplumsal özellikleri,
- Ortalama gelir gibi ekonomik faktörleri,
- Mesleği ve yaptığı işin niteliği gibi mesleki özellikleri,
- Politik ve ideolojik eğilim ve tutumları içermektedir (Çakın 1990:4).

Kişisel özellikler, davranışlar, fiziksel çevre, toplumsal çevre ve tüm bunları içine alan total çevrenin birbirleriyle etkileşimini Şekil 4'ten izlemek mümkündür (Çakın, 1990:5).

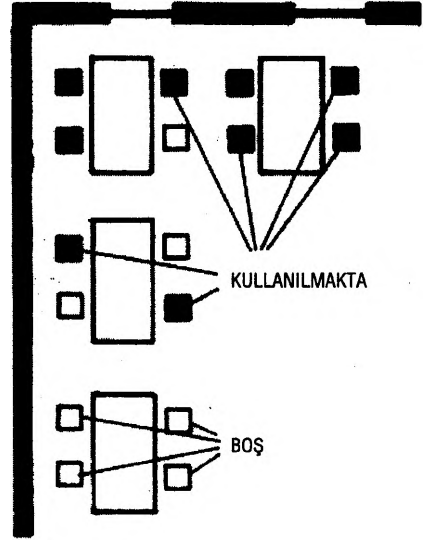
Belli meslek gruplarına ait bireylerin toplum içindeki statüleri ve rolleri çalıştıkları yapıya, yapının mekânlarına ve iç donanım elemanlarına yansımaktadır. Örneğin, araştırmalar çeşitli ülkelerdeki mahkeme salonlarının, mobilya ve eşya düzeninin bu ülkelerin yargı sistemlerini, otoriteyi, hatta ceza yasalarını yansıttığını, bu kurumun üyesi olan hakim, jüri, avukat ve benzeri kişilerin oturma mesafelerinin, oturdukları koltukların tasarım biçimlerinin toplumdaki statülerini ifade ettiğini göstermektedir. Bu örneği farklı meslek gruplarına uyarlamak mümkündür (Çakın, 1990: 16). Mimarlar, psikologlar, sosyologlar ve benzeri meslek grupları bu konuları tüm dünyada, değişik koşullarda ve değişik meslek grupları için araştırmaktadırlar. Konumuz olan kütüphaneler, kütüphaneciler ve kullanıcılar için de benzeri incelemelere rastlamak mümkündür. Araştırmacılar her insanın, vücudunu çevreleyen, sınırları zihinde çizilmiş, kişisel, sabun köpüğüne benzeyen bir alana sahip olduğunu ve bu alanı gittiği her yere birlikte götürdüğünü öne sürmektedir. Bu doğrultuda başkalarının bu alana girmesi de, mahremiyetin işgali anlamına geleceğinden buna izin vermeyecektir (Çakın, 1990:22). Kişisel alan saptamaları, kullanıcılar tarafından tercih edilen masa, sandalye yakınlıklarının bulunması amacıyla kütüphanelerde de uygulanmaktadır. Konuyla ilgili bir örneği Şekil 5'de görmek mümkündür (Çakın, 1990:29).

Şekil 4. İnsan-çevre ilişkileri için kavramsal bir model

Ülkemizde benzeri çalışmaların olmaması, en önemlisi de insanı ve insanın mutluluğunu konu alan bu çalışmaların çoğunluk tarafından önemsenmemesi, daha mesleklerinin önemini topluma kabul ettirme aşamasında olan kütüphanecilere çok fazla iş yüklemektedir.

Her kütüphaneci öncelikle kütüphane binasını, dolayısıyla da kütüphanenin amaçlarına ulaşmasını sağlayacak sosyolojik etkenleri saptamalı ve tabi bunu yaparken de, kütüphanenin türüne göre hizmet verdiği bölgenin koşullarını temel almalıdır. Bunun için, öncelikle kütüphane binalarını doğrudan etkileyen çevresel faktörleri saptamak gerekecektir. Bu faktörler, binanın fiziksel yapısıyla ilgili verilerden oluşmaktadır. Söz konusu verileri sistematik bir düzende sıraladığımızda karşımıza şu grup veriler çıkacaktır (Onat, 1982:1-2,57-62).

Şekil 5: Kitaplıklarda pencereden uzaklık-masa tercihi ilişkisi

Çevresel Faktörler

Toplumsal Faktörler

Demografik Veriler
Kültürel Veriler
Ekonomik Veriler
Politik Veriler
Teknolojik Veriler

Fiziksel Faktörler

Yapay Çevre Verileri
Doğal Çevre Verileri

Söz konusu çevresel faktörlerin ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesi sebebiyle, her kütüphanecinin kendi kütüphanesi için bu verileri elde etmesi ve belirli periyodlarla yinelemesi binanın mekânsal organizasyonu için önem kazanmaktadır. Esasen bu tip veriler mekânsal organizasyon için daha genel anlamı veriler olup, kütüphane binasının içinde şekilleneceği büyüklüğe, kapasiteye, koleksiyon niteliklerine, yatırım olanaklarına bağlı sınırları tarifleyen çerçeveyi ortaya çıkaran verilerdir. Bu verilerin yanı sıra ve hatta daha da önemli olmak üzere kütüphane binasının kullanıcılarıyla bire bir ilişkisiyle ortaya çıkan, bu ilişkiyle tanım kazanan veriler, mekânsal organizasyon aşamasında ürüne yönelik esas girdiyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu girdi başarılı sonuçlar elde edil-

mesinde ve kütüphaneci-mimar ilişkilerinde kütüphaneciye ayrı bir sorumluluk getirmekte ve başka roller kazandırmaktadır.

Bu anlamda kütüphanecinin elde ettiği teorik bilgilerin yanı sıra, yaşadığı çevre ile ilgili bulgulara ulaşabilmek için tasarımcı grupla beraber ya da kendi teorik bilgisiyle oluşturacağı bir çatki içerisinde gözlem, anket ve görüşme gibi yöntemlere başvurması gerekmektedir. Bu yöntemler, hem ileride kütüphane binasının işlevlerinin çoğalmasında ya da yetersiz kalması sonucu mekânlarda yapılması gereken değişikliklere yol göstermede (yani binanın değerlendirilmesinde), hem de yeni yapılacak başka kütüphane binalarının ihtiyaç programlarının hazırlanmasında oldukça önemli bir yer tutacaktır. Bu ise, bina tasarlanırken esneklik faktörünün en önemli girdilerin başında yer almasıyla bire bir ilişkilidir ki bu da, tasarım etkinliğinin doğasında yer alan sürekliliğin ifadesidir. Çünkü söz konusu olan insan ve onun davranış biçimidir. Davranış değiştikçe, ihtiyaçlar farklılaştıkça, davranışa fiziksel tanım kazandıran kabuk da değişmek isteyecektir. Bu değişime gereksinim, kütüphaneci tarafından ne kadar iyi tanımlanır ve mimara aktarılırsa çözümler o kadar sağlıklı olacaktır. Dolayısıyla bina daha işin başından değişime programlanacaktır. Bütün bunların önemini kavramış çağdaş ve bilinçli bir kütüphaneci, personelin ve kullanıcıların çevredeki davranışlarını gözleyerek bir takım davranış haritaları çıkarabilir. Bu haritalar, bireylerin kütüphaneye girdikleri andan itibaren her eylemini tek tek belirler. Bu yöntemle hangi mekânların hangi sıklıkta ve nasıl kullanıldığı hakkında bulgular elde ederek bir değerlendirme yapılabilir. Şekil 6'da hazırlanabilecek davranış haritaları için bir örnek verilmiştir (Çakın, 1990:50).

ÇEŞİTLİ MEKÂNLARDAKİ EYLEM SETLERİ (İNSAN SAYISI)						
EYLEMLER	GİRİŞ	HOL	KİTAPLIK	İŞLİK	ASANSÖR	P.T.T
KONUŞMA						
BEKLEME						
OKUMA						
YÜRÜME						
KİTAP ÖDÜNÇ ALMA						
SERAMİK YAPMA						
EL SANATLARI						
TOPLAM						

Şekil 6: Eylem Setleri Analizi Çizelgesi

Öte yandan anketler ve karşılıklı görüşmeler yoluyla binanın nitelik ve nicelikleriyle ilgili kullanıcı değerlendirmelerinden faydalanabilir. Bu yöntemle binanın mekân kalitelerinden, ısı, ışık, ergonomi gibi faktörlere kadar uzanan bir yelpazede, kullanım sırasında birtakım bulgulara ulaşabilir. Ça-

kın'ın (1990) çalışmasında benzeri bir örnek İTÜ Mimarlık, Mühendislik Fakülte Kütüphanesi için yapılmıştır (Çakın, 1990:189-191).

Sonuç

Sonuç olarak aktarılmaya çalışılan konuyu başlıklar halinde toparlamaya çalışırsak: Öncelikle birey, aile veya toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve benzeri amaçlar doğrultusunda bir örgütlenme ihtiyacının doğması sonucu ortaya çıkan mekânsal organizasyonlara ilişkin kararları ve renler, genellikle başkalarının yaşayacakları çevreler için karar üretmek ve çevreyle birlikte, çevreyi kullanacakların yaşam biçimlerine ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlara uyarlanabilmelerine yönelik belirlemeler yapmak sorumluluğundadırlar. Dolayısıyla problemin doğru, yeterli ve dengeli çözümü, kurumun amacına yönelik olarak ihtiyaçların doğru ve ayrıntılı olarak saptanabilmesine bağlıdır. Bu durum, başka kurumlarda olduğu gibi kütüphanelerde de geçerlidir.

Ülkemizde kütüphanelerin öneminin yeterince kavranmamış olması mekânsal organizasyonun önemini diğer kurumlara göre daha da artırmaktadır. Kaldı ki mekânsal organizasyonu iyi olmayan bir kurumun işlerliği de söz konusu değildir. Dolayısıyla ihtiyaç programlarının ciddi ve bilimsel çalışmalar ışığında ele alınması kütüphaneleri hem bina açısından cazip hale getirecek, hem de personelin verimliliğini, kullanıcıların kullanım oranlarını ve en önemlisi isteklerini arttıracaktır.

Ülkemizde bu sorun, türlerine göre kütüphane binalarını inceleyip, standart programlar üretmek şeklinde çözülmeye çalışılmaktadır. Gerçekte bu asla bir çözüm değildir. Öncelikle program kararlarını etkileyen unsurlar ve koşullar bölgeden bölgeye, hatta kişiden kişiye değişiklikler göstermektedir. Kullanıcı istek ve ihtiyaçları, öznel olduğu kadar zaman içinde de değişken bir yapıdadır. Bu sebeple kullanıcıya program kararlarına katılma olanağının verilmesi kaçınılmaz olmalıdır. Bu noktada kütüphanecilere önemli sorumluluklar düşmektedir. Çünkü ülkemiz şartlarında durum oldukça değişiktir. Binaların ihtiyaç programlarını hazırlayan ekibe kullanıcılar çağrılmamakta, başka ülkelerin standartları kullanılarak mekân organizasyonu tamamlanmaktadır. Böyle olunca da, kütüphanelerde bina açısından asıl kullanıcı olan kütüphaneciler, binanın kullanım aşamasında mekânlarda önemli değişiklikler yapmakta, bu durum da tip projelerin uygulanma nedeni olan ekonomiklik kuralını bozmakta, bununla birlikte kurumun işlerliğine bağlı olarak başarısı da sağlanamamaktadır.

Bu noktada görülüyor ki, kütüphaneci, kütüphanenin hem kullanıcısı, hem işletmecisi, hem düzenleyicisi ve hem de ev sahibi olarak yine kendi çocukları ile kendini kabul ettirme durumundadır.

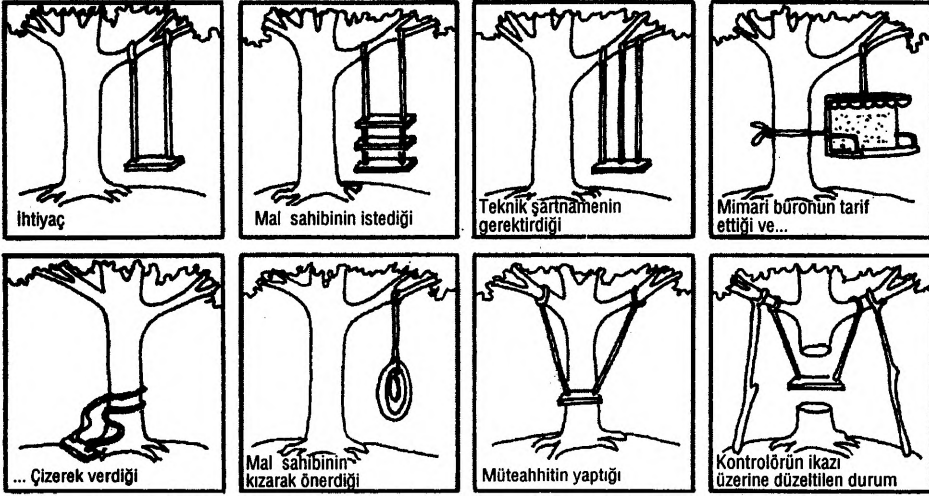
Çağımızda yaşam felsefesi ve değer yargıları da teknolojik ilerlemelerle birlikte önemli değişikliklere uğramaktadır. Bununla beraber eğitim, kültür ve sanata verilen önem de artmakta ve yeni nesillerin yaratıcı bir kimlikle yetiştirilmeleri öngörülmektedir. Yaratıcılık ise ancak kısıtlamadan, tekdüzelikten, bağımlılıktan arınmış ortamlarda varolabilmektedir. Bilginin ve kültürün paylaşılacağı merkezler olan kütüphaneler de, çağdaş anlayışla ele alınmış, çekim gücüne sahip dinamik etkinlik merkezleri halinde organize edilmelidir ki, bu değişim içindeki yerini alsın ve yeni nesillerin yetişmesindeki önemli rolünü gerçekleştirebilsin. Bunun için de öncelikle, kütüphanecinin mekânsal organizasyonun tüm aşamalarında mimarın yanında yer alması, kaçınılmaz bir uzman konumuna gelmesi gerekmektedir. Bu da ancak kütüphanecinin bilimsel metodlara dayalı araştırmalar sonucu elde ettiği teorik bilgilerin yanı sıra gerçek yaşamdan bazı yöntemler kullanarak sağladığı bulgulara bağlıdır. Bu bilgilerin harmanlanmasından sonra ortaya çıkacak sonuçlar, kütüphane mekânlarının en sağlıklı biçimde organize edilmesini sağlayacaktır. Böylece kütüphaneciler de ihtiyaç duyulan, aranan uzmanlar konumuna geçeceklerdir.

Kütüphanecilik açısından gelişmiş ülkelerde de uzun yıllar mimar-kütüphaneci arasında benzeri durumlar yaşanmış ve hatta bazı yerlerde günümüze kadar uzanmıştır. Fakat kütüphaneciler, bu konudaki azimlerini, mesleklerine duydukları sevgi, insana, onun gereksinim ve haklarına verdikleri önem sayesinde amaçlarına büyük ölçüde yaklaşmışlardır. Buna karşın gelişmiş ülkelerde dahi mimarların kütüphaneler ve kütüphanecilik hakkında, kütüphanecilerin ise binalar hakkında birbirlerinden alacakları çok şey olduğunu unutmamalıyız (Rodger, 1991:83). Bu da bize gösteriyor ki, kütüphaneciler olarak bizler de bu konuda çalışmaya başlamak için çok geç kalmış değiliz.

Hayatın her alanında olduğu gibi kütüphanecilikte de önemsenmesi gereken en temel unsur insan ve onun gereksinimleridir. Bu sebeple öncelikle insanı ve onun mutlu ortamlarda gelişimi için gereken şartları, 'bizim gibi toplumlar için bunlar lüks' yaklaşımı ile değil, gelişmiş, gelişmemiş, az gelişmekte olsun tüm toplumları oluşturan bireylerin doğal gereksinim ve hakları olarak benimsemek gerekmektedir. Ancak bu yaklaşıma inanıp, bir yaşam felsefesi olarak kabul ettikten sonra bu konuda mücadele etmek için hazır olunabilecektir.

Tüm bu çalışma boyunca anlatılmak istenen ihtiyaç- tasarlanan-uygulanan-elde edilen ilişkisi, çeşitli versiyonlarından derlenen bir karikatürle, Şekil 7'de gösterilmiştir (Dowell, 1979).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, "Değerli ve iyi olan, yaşamı destekleyen ve insana özgü olanakların gelişmesine katkıda bulunan her şey; olumsuz ve kötü olan ise, yaşamı köstekleyen, insanların faal olmasını engelleyen her şeydir" (Tınar, 1991:73).

Şekil 7. İhtiyaç-Elde Edilen İlişkisi

Kaynakça

- Çakın, Şahap. (1990). *Mimarî tasarım, insan, toplum ve çevre ilişkileri*. İstanbul: Özal Matbaası.
- Doswell, Roger and Paul R. Gamble. (1979). *Marketing and planning hotels and tourism projects*. London: Hutchinson.
- Havard-Williams, P. and J.E. Jengo. (1987). "Library design and planning in developing countries." *Libri* 37 (2):160-180.
- İnceoğlu, Mine. (1980). *Mimarî planlama, tasarlama sürecinde problem belirleme*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Onat, Esen. (1982). *Mekânsal düzenin kuruluşu ve mimarlıkta tasarlama üzerine kavramsal bilgiler*. Ankara: ADMMA.
- .(1990). *Mekânsal organizasyonlarda ihtiyaç programlaması*. Ankara: Teknik Yayınevi.
- Onat, Zeynep. (1989). *Halk kütüphanelerinin mekânsal organizasyonu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi.
- Öz, Zeynep Onat. (1992). "Kütüphane binalarının mekânsal organizasyonlarında ergonominin önemi ve standardizasyon," *Türk Kütüphaneciliği* 6 (3):159-171.
- Rodger, Elizabeth M. (1991). "Who wins-the architect or the librarian/ academic library buildings in Britain 1984-1989." *Library Review* 40 (2/3):72-84.
- Thompson, Godfrey. (1989). *Planning and design of library buildings*. London: Butterworth Architecture.
- Tınar, Mustafa Yaşar. (1991). "İnsansız fabrika + kalemsiz büro = insancıl çözüm? Bilgisayar teknolojisi ve insan ilişkisine bir yaklaşım." *ODTÜ Milli Produktivite Merkezi 3. Ulusal Ergonomi Kongresi*. Ankara: MPM.